

A TERMINOLÓGIAI KOMPETENCIA FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A TERMINUSOK FELISMERÉSÉRE

FISCHER MÁRTA

BME Idegen Nyelvi Központ

E-mail: marta.fischer@inyk.bme.hu

Opportunities for Developing Terminological Competence Particularly Term Recognition.

Terminology and its management have not only become a daily issue for translators, but also an established subject in the curricula of most translator-training institutions. In competence models, however, terminology rather appears as a horizontal element of other (intercultural, domain, technological) competences than a competence in its own right. In this paper, I will first argue for considering terminology as a separate competence, and highlight its relevance for both training and practice. Four sub-competences will be identified, in line with the decisions translators face in the translation process. Second, it will be shown how this broad, translation-oriented approach has been integrated into the competence list and e-learning material of eTransFair, an Erasmus+ project coordinated by the Budapest University of Technology and Economics. Finally, sample activities, based on the ‘information mining and terminology’ e-modul of eTransFair, provide an example for how this competence can be developed in training. Special focus will be laid on the sub-competence ‘recognising terms’, and the narrow *versus* broad, translation-oriented approach of the notion of terms. It will be concluded that terminology is not only about (translating) a bunch of terms. It is a series of decisions that require strategic thinking, along with theoretical knowledge, from the translator

Keywords: translation-oriented terminology, terminological competence, term, translators’ freedom, translation

1. Bevezető

A terminológia felismerése, a forrás- és célnyelvi terminusok megfeleltetése és – ahol szükséges – célnyelvi terminusok alkotása elengedhetetlen ahhoz, hogy a fordított szöveg minősége a terminológia szempontjából is elfogadható legyen. E lépések, azaz a felismerés, a megfeleltetés és az alkotás olyan ismereteket és készségeket feltételez, amelyek nem sajátíthatóak el automatikusan a fordítás gyakorlata során. Döntési helyzetek soráról, stratégiák alkalmazásáról van szó, amely tudatos tevékenységet és előzetes elméleti tudást is feltételez. Ezért is tévhit azt gondolni, hogy egy szakember automatikusan kiváló szakfordítónak válhat. Egy szakterület terminusainak ismerete ugyanis önmagában nem jelent garanciát a terminológia helyes fordítására – ahogyan a kiváló nyelvismeret sem tesz önmagában jó fordítónak.

Mindezek ellenére a fordítóktól elvárt tudást, készségeket és attitűdöket leíró kompetenciamodellekben a terminológiához köthető elemek nem szerepelnek önálló kompetenciaként. Megjelennek ugyan horizontálisan, a szakterületi, technológiai, interkulturális kompetencia részeként, de nem az ismeretek és készségek önálló rendszereként. Az oktatás szempontjából a kompetenciamodelleknek nagy jelentősége van. Ha tudjuk, milyen részelemek szükségesek egy adott kompetenciához, akkor azt is könnyebben meg tudjuk határozni, mit kell a képzés során fejlesztenünk. Némi ellentmondás van tehát abban, hogy míg a terminológia (vagy a terminológiamenedzsment) önálló tantárgy a szakfordító képzésekben, addig e kompetencia csak horizontálisan jelenik meg.

E tanulmány ezt az ellentmondást igyekszik feloldani. Továbbra is a terminológiai kompetencia önálló megjelenítése mellett érvelek, és olyan mintafeladatokat mutatok be, amelyekkel e kompetencia a képzés során fejleszhető. Ehhez egyrészt korábbi írásom ad támpontot (vö. Fischer 2017), ahol először tettem kísérletet a terminológiai kompetencia azonosítására. Másrészt a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BME) eTransFair projektje, amelynek keretében e megközelítést a gyakorlatba is átültettük, és a projekt *information mining and terminology* e-moduljához olyan mintafeladatokat dolgoztunk ki (angol nyelven), amelyek kifejezetten a terminológiai kompetencia fejlesztésére alkalmasak.

2. Miért lehet *önálló* a terminológiai kompetencia?

A fordítóktól elvárt ismeretek, készségek és attitűdök leírására számos kompetenciamoddell született átfogó kutatás vagy nemzetközi projekt keretében. E modellek más-más kompetenciákat tekintenek hangsúlyosnak, így bár sok a hasonlóság, lényeges különbségek is láthatóak közöttük. Ezeket Kovalik Deák Szilvia (2013) és Krajcsó Zita (2018) írásaira támaszkodva részletesen ismertettem (Fischer 2017), így e helyen csak a terminológiához köthető különbségeket emelem ki. Emellett kompetenciáról a fordítási folyamathoz kötődően és a BME eTransFair projektje által használt fogalmi keretben beszélek. Ezt azért fontos megjegyezni, mert – ahogyan Lesznyák Márta (2007) átfogó elemzésében rámutat – a (fordítási) kompetencia fogalma a fordítástudomány szakirodalmában nem egységes, így célszerű jelölni azt a keretet, amelyben e fogalmat értelmezzük.

A terminológiához köthető készségek a Krajcsó által vizsgált EMT (*European Masters in Translation*), CIUTI (*Conférence Internationale Permanente d'Instituts Universitaires de Traducteurs et Interprètes*), TransCert (*Trans-European Voluntary Certification for Translators*) és ISO kompetencialistái közül legfeljebb a felsorolt kompetenciák egy-egy elemeként jelennek meg. Egyedül a Transcert modelljében jelenik meg a terminológiai kompetencia önálló kompetenciaként *information mining and terminology skills* címmel.

Joggal merülhet fel a kérdés, miért van egyáltalán jelentősége annak, mely kompetenciákat jelenítjük meg önállóan, és melyeket nem. Mondhatnánk, hogy nincs is erre

szükség, ez csak egy újabb elmélet, és úgyis az a fontos, a fordító mit tud a gyakorlatban. Az oktatás felől vizsgálva e kérdést azonban hamar világossá válik, hogy a kompetenciák pontos meghatározásának nagy jelentősége van. Ugyanis ahhoz, hogy meghatározzuk, mit tanítsunk, először azt kell megvizsgálnunk, mit akarunk fejleszteni, különösen egy olyan területnél, amely önálló tantárgy is a képzésben. A kompetenciaprofilok biztosítják azt, hogy abban a kevés időkeretben, amely egy képzés során az oktató és a hallgató rendelkezésére áll, valóban azok a készségek, ismeretek legyenek hangsúlyosak, amelyekre a piacnak is szüksége van.

Emellett a jelenségek leírásának, a lépések verbalizálásának, elméleti alátámasztásának a gyakorlatban is tapasztalható a pozitív hozadéka. Ha a fordító tudja, mit miért tesz, és a megoldásai mögött milyen érvek állnak, akkor ez segít abban, hogy meg tudja magyarázni, illetve védeni döntéseit. Ennek pedig azért van nagy jelentősége, mert e készség birtokában tud később a fordító a fordítási tevékenység többi szereplőjével (projektmenedzserrel, terminológussal, lektorral) megfelelően kommunikálni. Az önmagunkra való reflektálás és a gyakorlati tevékenységek elméleti leírása tehát egy olyan „puha” készséget fejleszt, amelynek a hiányáról sokat hallhatunk a fordítóirodák részéről (vö. Fischer 2017).

Ezzel magyarázható az önálló terminológiai kompetencia létjogosultsága is. Ha e kompetenciát csak arra szűkítenénk, hogy a fordító ismeri a szakterület valamennyi terminusát a forrás- és célnyelven, és a képzések feladata az, hogy e terminusok mindegyikét megtanítsuk – ami egyébként is lehetetlen –, akkor valóban nem lenne szükség önálló kompetenciáról beszélni. Aki azonban már fordított, tudja, hogy a terminusok fordítása közel sem ilyen egyszerű, és túlmutat a konkrét terminusok ismeretén. Sokszor már maga a felismerés gondot jelent, hiszen több megoldás közül kell választani, ezek mögött pedig más-más stratégiák húzódnak meg, amelyeknek más-más hatása lehet a célközönségre. A konkrét terminusok ismerete csak egy szelete mindannak, ami a terminusok fordításához szükséges. Döntési helyzetek sorozatáról, és e döntések mögött álló **stratégiák** alkalmazásáról van szó, ami elméleti ismereteket is feltételez.

Ezért a terminológiai kompetencia egyes elemei értelmezésében a fordítás teljes folyamatát lefedik. A fordítási folyamat Muráth Judit (2002) és Gerzymisch-Arbogast (1996: 245) alapján három szakaszra bontható. Az első szakasz a megértés: a fordítónak meg kell értenie a forrásnyelvi szöveget, és a valós nyelvhasználatban felismernie a terminusokat. A fordító ideális esetben a nyelvhasználati szinttől eljut a rendszerszintig, hiszen a terminusok fogalomalapú feltárásához szükség van rendszerszintű információkra is. A következő szakasz a megfeleltetés: a fordító a forrásnyelvi és a célnyelvi fogalmi rendszert összeveti, majd megfelelteti egymással. Végül a fordítás harmadik szakaszában a fordító a rendszerszint terminusát a célnyelvi szövegben, a kontextusnak megfelelően illeszti be a szövegbe. E folyamat alapján a terminológiai kompetencia alább felsorolt elemeit azonosíthatjuk:

- forrásnyelvi terminusok felismerése

- forrás- és célnyelvi terminusok megfeleltetése a megnevezések és a fogalmak szintjén
- célnyelvi terminusok keresése/alkotása
- terminusok rögzítése (terminológiamenedzsment)

Fontos megjegyezni, hogy a második lépés, azaz a megfeleltetés során jelentősége van a megnevezések és a fogalmak különválasztásának, hiszen a fordító más-más problémákkal szembesül e két szinten. Fogalmi szinten a két fogalmi rendszer, a megnevezések szintjén pedig a két nyelv közötti különbség nehezítheti a fordítást, így e két szinten más-más ismeretekre, készségekre van szükség. Míg az előzőekben a szakterületi, rendszerszintű ismeretek kapnak nagy hangsúlyt, addig az utóbbiban a nyelvészeti ismeretek kerülnek előtérbe (lásd erről részletesen Fischer 2017).

Látható, hogy a terminológiai kompetencia fenti elemei közül az első három köthető közvetlenül a fordítási folyamathoz, azaz kifejezetten a fordítókhoz. A negyedik elem, azaz a terminológiamenedzsment egy olyan tevékenység, amelyet fordítók is végeznek, de ideális esetben a terminológusok látják el ezt a feladatot, és a fordítók használják e tevékenység eredményeit (a terminológiai adatbázisokat, szótárakat). Ezért (is) van kiemelt jelentősége a terminológusok célzott képzésének (vö. Fóris 2012).

Marcel Thelen (2007) szerint a kompetencia ez utóbbi elemét könnyebb is meghatározni. A terminológiamenedzsment olyan területeket foglal magában, mint az ontológia, a terminusok közötti fogalmi viszonyok feltárása, a terminusok szabványosítása. A fordítók is végezhetik e tevékenységeket akkor, amikor kétnyelvű terminológiai adatbázisokat, glosszáriumokat készítenek, de ez a feladat alapvetően a terminológusokhoz kötődik. Ezzel szemben a terminusok felismerése, megfeleltetése, azaz a fordítási folyamathoz kötődő lépések kevésbé ilyen egyértelműek, nehezebben azonosíthatóak.

E megállapításnak azért van nagy jelentősége, mert tapasztalatom szerint a hallgatók és fordítók több támpontot kapnak a terminológiamenedzsmenthez, mint a fordítás első három lépéséhez, azaz a felismeréshez, a megfeleltetéshez és az alkotáshoz. Nagy hangsúlyt kap a terminusok rögzítése, a glosszáriumok készítése, miközben kevesebb időt és figyelmet kapnak olyan kérdések, mint: hogyan ismerheti fel a fordító a terminusokat, és mit is jelent a fordító számára a terminus. Holott éppen ez utóbbi kérdésre feltehetően más választ adna az (éppen fordító) fordító, és mást az (éppen terminológiai adatbázist építő) terminológus. Kivételt ez alól azok az adatbázisok képezhetnek, amelyek kifejezetten a fordítók igényeire szabottak (vö. Tamás 2012, Sermann–Tamás 2010).

A tanulmány e kérdésekkel, azaz a terminológiai kompetencia első elemével (a terminusok felismerésével) foglalkozik részletesen, erre mutat az oktatásban használható módszereket és feladatokat.

3. A terminológiai kompetencia megjelenítése az eTransFair projektben

A BME Idegen Nyelvi Központja 2016-ban nyert támogatást egy Erasmus+ stratégiai partnerségi pályázat keretében. Az eTransFair (Innovatív, inkluzív és a fordítópiaç igényeire szabott szakfordítóképzés) névre keresztelt, hároméves projekt – egy felsőoktatási intézménnyel (a bécsi UniVie egyetemmel) és egy piaci szereplővel (a madridi Hermes Traducciones fordítóirodával) partnerségben – a szakfordítóképzés korszerősítését és a képzőintézmények közötti együttműködés, tudásmegosztás elősegítését tűzte ki célul.

A projekt eredményei között hét szellemi termék megvalósítása szerepel, amelyek közül elkészült a szakfordítók kompetenciaprofilja, egy adaptálható mintatanterv és a hét modulból álló elektronikus tananyagcsomag (eTransFair, 2017). Folyamatban van két, a szélesebb közönség számára is nyitott módszertani portál kialakítása, az egyik a szakfordítás értékelése, a másik pedig a szakfordítói kompetenciafejlesztés témájában. A projekt eddig elért eredményeiről Szabó Csilla (2018) ad részletes áttekintést.

A szakfordítóktól elvárt kompetenciák meghatározását hosszas gondolkodás előzte meg arról, mi teszi a fordítót *szakfordító*vá, azaz melyek a *szakfordítás* megkülönböztető ismérvei. A terminológiai kompetencia önálló megjelenítése volt az egyik olyan elem, amelyet a projekt kifejezetten a szakfordítóktól elvárt kompetenciaként azonosított, a Transcert projektben alkalmazott megnevezést követve *information mining and terminological competence* néven. A kompetenciák validálására egy, a BME által szervezett tanár-tanár találkozó keretében került sor, ahol a hazai szakfordítóképzések képviselői véleményezték is a kompetenciaprofil.

Az alábbi táblázat a terminológiai kompetencia elemeit mutatja, az egyértelműség kedvéért eredeti, angol nyelvű formájában. Látható, hogy a projektben a kompetenciák meghatározására a tudás, a készségek és az attitűd felosztásában került sor, összhangban az Európai Képesítési Keretrendszer (EKKR) által használt terminológiával is. Így az előző alfejezetben bemutatott dinamikus, a fordítás folyamatához kötődő elemeket egy statikus felosztásban kellett meghatározni. Az elméleti ismereteket a tudáskategória fedi le, amely minden további készségnél kiemelt szerepet játszik (ahogyan ez a tananyagcsomag fejlesztő feladataiban is látható lesz). A készség első csoportja tartalmazza azokat az elemeket, amelyek az előző alfejezet folyamatorientált megközelítésében szerepeltek.

Fontos megjegyezni, hogy itt fordításon mindazokat a lépéseket értjük, amelyek e tevékenységhez kötődnek, így a terminusok felismerését, megfeleltetését, keresését is – még ha ezek egy része nem is tekinthető fordításnak, hiszen gyakran behelyettesítésről van szó. Kiemelt szempont volt, hogy – az előző alfejezetben bemutatott gondolatokkal összhangban – e lépéseket ne szűkítsük le konkrét terminusokra, hanem stratégiák alkalmazásáról beszéljünk. Másképp: ne egy szakterület terminusainak kétnyelvű ismeretén legyen a hangsúly, hanem a terminusok fordítása során követhető stratégiák helyes alkalmazásán. A készségek másik csoportja a terminológiamenedzsment elemeit fedi le, amely utal arra, hogy az az előzőektől eltérő készségeket feltételez. Az utolsó kategória az attitűd, ahol a források megbízhatósága kap kiemelt szerepet.

7. Information mining & terminological competence	
Knowledge	S/he is familiar with the general concepts of terminology.
Skills	S/he is able to apply appropriate strategies while translating and creating terminology.
	S/he is able to manage terminology (in databases) and customise it for specific translation projects.
Sensitivity/attitude	S/he demonstrates a critical mind needed to evaluate the reliability of terminology/documentary sources.

1. táblázat: *A terminológiai kompetencia elemei az eTransFair projektben*

4. Tananyagcsomag a terminológiai kompetencia fejlesztésére

A kompetenciaprofil összeállítását követően hét elektronikus tananyagcsomag (e-modul) készült el a következő témákban: terminológia, lektorálás, lokalizáció, fordítói segédesszközök, minőségellenőrzés, vállalkozói ismeretek, projektmenedzsment. Minden modul egységekből (*units*) áll, amely az adott téma/kompetencia egy más aspektusával foglalkozik, és tartalmazza az elérni kívánt tanulási eredményt, annak időigényét, a szükséges technikai követelményeket és más előfeltételeket, valamint a feladatok átfogó táblázatát, megjelenítve az alkalmazott módszereket (egyéni vagy csoportmunka) és az értékelést is. Minden egység végén bibliográfia segíti az oktatót a témában való további elmélyedésre.

A terminológia e-modul a kompetencia elemeinek megfelelően a 2. táblázat szerinti tananyagegységeket tartalmazza. Az első két egység e tanulmány szerzőjének munkája. Az utolsó két egység pedig Seidl-Pécs Olívia és Ugrin Zsuzsanna munkájának eredménye, technológiai fókusszal (lásd még ehhez Seidl-Pécs 2017, Ugrin 2017).

Module “Information mining and terminological competence”	
Unit 1	General concepts of terminology theory
Unit 2	Translation of terminology, including term creation
Unit 3	Terminology management in databases
Unit 4	Reliability issues: terminology and document sources

2. táblázat: *Az eTransFair projekt terminológia e-modulja*

A modulok tesztelése jelenleg is folyamatban van a három partnerintézményben. A terminológiamodul első tesztelésének egyik legfőbb tanulsága az volt, hogy sem az oktatók, sem a hallgatók háttértudása nem egységes, és a feladatok sikerét, hatékonyságát ez a tény alapvetően meghatározza. Fontos tényező tehát az, hogy a képzés mely szakaszában találkoznak a hallgatók e feladatokkal, milyen óra keretében kerül sor erre,

és az oktató mennyiben tud elméleti támpontot, magyarázatot adni a feladatok megoldásához.

Különösen az oktatók háttértudása kulcskérdés. Nem feltételezhető automatikusan az, hogy az oktatók rendelkeznek (fordításorientált) terminológiaelméleti ismeretekkel. A fordítók (és köztük az oktatók) gondolkodását máig meghatározza a klasszikus terminológiatan, amelyhez a terminus szűk megközelítése és a preskriptív megközelítés társul. A feladatokban látni fogjuk, hogy a fordítás folyamatában végzett terminológiai tevékenységekhez, és így a terminológiai kompetencia első három eleméhez (a terminusok felismeréséhez, megfeleltetéséhez) tágabb, fordításorientált megközelítésre van szükség. A fordító számára ez a megközelítés releváns, ez nyújt valós segítséget a fordítás folyamatában. A feladatok is akkor fejlesztik a hallgató terminológiai kompetenciáját, ha az oktató le tudja írni, meg tudja magyarázni a jelenségeket. Ennek érdekében a tananyagcsomag első két egysége részletes elméleti háttéranyagot is nyújt.

A következőkben a modul első két egységének feladatai közül azokat mutatom be, amelyek – elméleti és gyakorlati támpontot is adva – a terminusok felismerését segítik.

4.1 A terminusok felismerését segítő feladatok

4.1.1. Elméleti támpont: terminusmeghatározások összevetése

A modul első egységének első feladata a különböző terminusmeghatározások összehasonlításán keresztül igyekszik rávezetni a hallgatókat a terminus szűk és tág megközelítésére, azaz lényegében arra a tényre, hogy a szakirodalomban a terminus fogalma nem egységes. A feladatlapot (angol nyelven) az 1. Melléklet tartalmazza. Látható, hogy a hallgatóknak először otthoni feladat keretében kell felkutatniuk különböző terminusdefiniciókat – vagy a szakirodalomban vagy az interneten –, kihasználva mindazon nyelvek ismeretét, amelyekben tudnak olvasni. Minél több támpontot adunk a hallgatóknak, annál célirányosabban tudnak keresni.

A feladatban közvetített terminológiaelméleti ismeretek fontosságát az a tény támasztja alá, hogy a fordítók terminológiáról való gondolkodását gyakran olyan megközelítések, sőt tévhitek határozzák meg, amelyek a fordítás kontextusában nem alkalmazhatóak, vagy legalábbis nem nyújtanak segítséget (e tévhitekről lásd Fischer 2018b).

Ez különösen igaz a terminus fogalmára, amely a szakirodalomban nem egységes, Fóris Ágota szavaival élve „a szófogalomhoz hasonlóan nem tekinthető univerzálisnak” (Fóris 2018: 78). A különböző meghatározások egy szűk és egy széles meghatározás közötti skálán mozognak (lásd erről részletesen Fischer 2010). A szűk megközelítés gyökerei a századforduló idejére vezethetőek vissza, amikor a kommunikáció optimalizálása, a szabványosítás volt a cél. E szükségszerűen preskriptív megközelítés határozta meg az akkor formálódó terminológiaelmélet – Eugen Wüster nevéhez köthető – alapjait, amely terminusnak azokat a lexikai egységeket tekintette, amelyek már végigmentek egy egységesítési folyamaton. E terminusok fő ismérve, hogy pontosan definiáltak, nincsenek szinonimáik és/vagy nem poliszémek. A terminusok eme idealizált állapota máig mélyen él a terminológiáról való gondolkodásban, holott a hetvenes években éppen a fordítási ta-

pasztalatok mutattak rá arra, hogy a fordítás kontextusában ezeket az elveket felül kell vizsgálni. Ez azt eredményezte, hogy megindultak a terminust a valós nyelvhasználatban, kommunikatív helyzetben vizsgáló kutatások (vö. Cabré 2000, Fóris, 2013, Gerzymisch-Arbogast 1996, Heltai 1981, 1988, 2004, Muráth 2002, 2006, 2010, Sandrini 1997, 2004, Pearson 1998, Temmerman 2000).

A szűk, preskriptív megközelítésnek természetesen van létjogosultsága, hiszen a szabványosítás és bármely preskriptív terminológiai munka ezen alapelvekre épül. A fordítás során a szövegben azonban számos olyan lexikai egységgel találkozunk a fordító, amelyekről tudni *véli*, hogy *nem* terminusok, mégis *érzi*, hogy terminusként kell őket kezelnie. És jól érzi, hiszen ez egy másik kontextus, ahol más alapelvekre van szükség. E kontextusban két terület, a fordítás(tudomány) és a terminológia(elmélet) metszéspontjáról van szó, amely az elmélet, a gyakorlat és az oktatás vetületében is vizsgálható (vö. Fischer 2018a).

Óhatatlanul felmerül a kérdés, miért fontos egyáltalán, hogy tudjuk, melyik lexikai egység terminus, és melyik nem. Mindenekelőtt azért, mert ez az oktatásban is egy nagyon fontos kérdés, hiszen a hallgatók nehezen fogadják el, ha elméletekről, eltérő meghatározásokról kezdünk el beszélni, „ahelyett, hogy már végre fordítanánk”. A kérdésre adott válasz egyben rávezet a terminus tág, fordításközpontú megközelítésére. A fordító számára ugyanis azért van jelentősége annak, mi terminus, és mi nem, mert a terminusok esetében a fordító szabadság korlátozott. Klaudy Kinga (2007) a szöveg kemény részéről, kötött kifejezéseiről beszél. Ahogyan korábbi tanulmányomban részletesen rámutattam, e „kötöttség” fogalmát vezetem be a terminus fordításközpontú meghatározásához (Fischer 2012): a terminus fő ismérve a fordító számára az, hogy mennyire **kötött** a fordítás, mennyire *nem* lehet kreatív a fordító a megoldások során. Ez egy jóval tágabb értelmezése a terminusnak, amely figyelembe veszi a terminusnak a szöveg kohéziójában betöltött szerepét is.

Összegzésként elmondható, hogy akár hasonló feladatokkal, akár konkrét szövegekkel dolgozunk (mint a következő alfejezetben bemutatott feladattal), a hallgatókkal célszerű megismertetni a terminusok fogalmához kapcsolódó elméleti hátteret. A fő üzenet az, hogy a terminus fogalmát az adott terminológiai tevékenység határozza meg, ahogyan erre korábban már L'Homme (2005) rámutatott.

4.1.2. Gyakorlati támpont: terminusok felismerése a szövegben

A 2. Mellékletben látható feladatlap egy konkrét szövegben segíti a terminusok felismerését. A feladat lényege, hogy a hallgatókat rávezesse a fordításorientált megközelítésre. A feladat abból a feltevésből indul ki, hogy a hallgatók hajlamosak vagy túl sok lexikai egységet terminusnak tekinteti (és ekkor leragadnak azon, hogy a több célnyelvi megfelelő közül melyiket válasszák, holott ebben nincs korlátozva a szabadságuk), vagy éppen túl keveset (és ekkor viszont azért hibáznak, mert kötött megfelelő(k) helyett mást illesztenek a szövegbe). Ezt a jelenséget a feladat szövegében (nem teljeskörűen, hanem csak a legjellemzőbb példákat kiemelve) a következő jelölésekkel szemléltetem:

– A szövegben dőlttel jelöltem olyan lexikai egységeket, amelyek terminusnak tekinthetők. E szöveg főként gazdasági terminusokat, és különösen, a részvénytársasághoz kapcsolódó terminusokat tartalmaz, úgy mint *shareholders*, *annual general meeting*, *financial statements*, *board of directors*. A szövegben ezek a terminusok nagybetűvel szerepelnek, amely segíti a hallgatókat abban, hogy felismerjék, itt vigyázniuk kell, kötötték a célnyelvi megfelelők. Ha nehezíteni akarjuk a szöveget, akkor a nagybetűk kisbetűkre cserélhetőek. Ekkor már nem biztos, hogy a hallgató felismeri, hogy az *annual general meeting* egy terminus, és *közgyűlés* helyett – ahogyan ez számos fordításban elő is fordul – egyszerűen *éves találkozó* lesz a célnyelvi megfelelő. Nehézséget jelenthet még a *discharging from liability* terminus felismerése, mert a szóösszetétel két eleme e szövegben távol áll egymástól.

– A szövegben kövér betűvel jeleztem olyan lexikai egységeket, amelyek terminusnak tekinthetők, de nem biztos, hogy a hallgató ezeket felismeri. Erre példa a *consolidated* terminus, amely gazdasági kontextusban itt az anya- és a leányvállalatok *összevont* beszámolójára utal. Bár meg kell jegyezni, hogy a *konzolidált* megfelelő is elterjedt, tehát ha a fordító „tükörfordít”, azzal se követ el nagy hibát. Nem ez a helyzet azonban a *record date* szóösszetétellel, amelyről ha a fordító nem ismeri fel, hogy terminus, amely az osztalék-kifizetésekhez kapcsolódó fontos dátumot jelöl, és leginkább ebben a formában kerül át a magyar szövegekbe, akkor az félrefordítást eredményez.

– Aláhúzással olyan szavakat jelöltem, ahol a fordítónak lehet szabadsága több célnyelvi megfelelő használatára. A tapasztalat azonban mégis az, hogy ekkor a hallgató nem tud dönteni, melyiket használja, miközben nincs jelentősége a különböző megoldásoknak, bármelyik megfelelő helyes a szövegben (természetesen olyan korlátokkal, mint a regiszter). Így a *voting paper* lehet *szavazólap* vagy *-cédula* vagy *-szelvény*, a *minutes* lehet *jegyzőkönyv* vagy *memo*. Ennek fordítottjaként mind az *agenda*, mind a *matters of order* megfelelője lehet *napirend*, nem szükséges más szót találni erre. Egyetlen esetben nem igaz mindez: amennyiben az a cég, amely ezt a dokumentumot kiadta, egységes terminológiát használ magyar nyelven is ezekre a fogalmakra. Ekkor természetesen a fordítónak is tekintettel kell erre lennie.

1. melléklet: Az eTransFair terminológia e-moduljának egyik mintaszövege

Neste Corporation, 7 February 2017 at 9.30 am. (EET)

Invitation to the *Annual General Meeting*

Neste Corporation's *shareholders* are hereby invited to the ***Annual General Meeting*** to be held on Wednesday, 5 April 2017, beginning at 1.00 pm EET, in the Congress Wing of the Helsinki Fair Centre at Messuaukio 1, Helsinki. Registration and the distribution of voting papers will begin at 12.00 noon EET.

A. Matters to be discussed and the agenda

The following matters will be discussed and decided at the *AGM*:

1. Opening of the meeting
2. Matters of order for the meeting
3. Selection of the examiners of the minutes and the supervisors for counting the votes
4. Establishing the *legality* of the meeting
5. Confirmation of *shareholders* present and the voting list
6. Presentation of the *Financial Statements* for 2016, including also the ***Consolidated Financial Statements***, the Review by the *Board of Directors*, and the *Auditor's Report*
7. Adoption of the Financial Statements, including also the adoption of the ***Consolidated Financial Statements***
8. Use of the *profit* shown in the *Balance Sheet* and deciding the payment of a *dividend*
The Board of Directors proposes to the AGM that a dividend of EUR 1.30 per share should be paid on the basis of the approved balance sheet for 2016. The dividend will be paid to shareholders who are included in the list of shareholders maintained by Euroclear Finland Ltd. on the **record date** set for payment of the dividend, which shall be Friday, 7 April 2017. The Board proposes to the AGM that payment shall be made on 18 April 2017.
9. ***Discharging*** the members of the Board of Directors and the President & CEO ***from liability***
10. Deciding the remuneration of the members of the Board of Directors

A tananyagcsomag e feladata azt üzeni a hallgatóknak, hogy a terminus a fordítás-orientált megközelítésben relatív fogalom. A szűk megközelítésből adódó ismérvek, mint a definíció vagy a szinonímia és poliszémia nem segítik a fordítót abban, hogy megállapítsa, terminussal találkozik-e a szövegben. A feladat jól mutatja, hogy a terminusnak a fordítói szabadság szempontjából van jelentősége. Bár nem mindig mutatható ki ilyen egyszerűen a két megközelítés közötti különbség, erre a leegyszerűsítésre a hallgatóknál, kezdő fordítóknál szükség van ahhoz, hogy megértsék e probléma lényegét. A szélsőségek bemutatására van tehát szükség ahhoz, hogy idővel felismerjék, mi terminus a szövegben, és mi nem.

2. melléklet

Unit 1 /Activity 1: The notion of ‘term’ – Narrow vs. broad approach I.

WORKSHEET (FOR TRAINEES)

HOMEWORK – Research activity – Term definitions:

1. Collect at least **three different definitions** you find, either in literature or while searching the internet, as to **what a term is**.
2. Make use of the languages you understand: search in as many languages as you know.
OR
Work in the language(s) of your language group.
3. Make notes while searching (difficulties, ways of searching for definitions, sources, etc.)

WORKSHEET during class – Term definitions:

1. Form groups of 3-4 OR Work in your language groups
1. Discuss the definitions you found (based on your HOMEWORK) in your group. Identify similarities/differences.

SIMILARITIES	DIFFERENCES

2. Based on your group’s definitions, list some criteria / requirements a lexical unit should fulfil so as to be called a ‘TERM’.

REQUIREMENT 1	
REQUIREMENT 2	
REQUIREMENT 3	
REQUIREMENT	

3. **Discuss:** Are these CRITERIA/REQUIREMENTS useful when translating a document?
4. How would you change the definitions so as to make them **‘translator-friendly’**? In other words, to help **translators identify TERMS** in a text?
5. How is the translator’s freedom affected by TERMS?
6. Agree on a definition in your group.

MY GROUP’S DEFINITION as to what a term is:

.....

.....

.....

7. Listen to your trainer’s explanations.

Unit 2 /Activity 1: The notion of 'term' – Narrow vs. broad approach II.**WORKSHEET (FOR TRAINEES)****HOMEWORK**

1. Read the text.
2. Identify and underline lexical units you think are terms in the text.

IN CLASS

3. Revise your choices by following a **translation-oriented approach** (=focus on terms that limit your freedom while translating). Would you change anything? If yes, would you underline more and/or less terms?
4. Discuss your decisions in groups of 4-5. Come to an agreement and make a list of the lexical units you ALL think are terms (in a translation-oriented approach).
5. Identify the subject field that may be attached to each term you underlined.
6. Identify the terminological challenges in this text.
7. Listen to your trainer's explanations.

Neste Corporation, 7 February 2017 at 9.30 am. (EET)

Invitation to the Annual General Meeting

Neste Corporation's shareholders are hereby invited to the Annual General Meeting to be held on Wednesday, 5 April 2017, beginning at 1.00 pm EET, in the Congress Wing of the Helsinki Fair Centre at Messuaukio 1, Helsinki. Registration and the distribution of voting papers will begin at 12.00 noon EET.

A. Matters to be discussed and the agenda

The following matters will be discussed and decided at the AGM:

1. Opening of the meeting
2. Matters of order for the meeting
3. Selection of the examiners of the minutes and the supervisors for counting the votes
4. Establishing the legality of the meeting
5. Confirmation of shareholders present and the voting list
6. Presentation of the Financial Statements for 2016, including also the Consolidated Financial Statements, the Review by the Board of Directors, and the Auditor's Report
7. Adoption of the Financial Statements, including also the adoption of the Consolidated Financial Statements
8. Use of the profit shown in the Balance Sheet and deciding the payment of a dividend
The Board of Directors proposes to the AGM that a dividend of EUR 1.30 per share should be paid on the basis of the approved balance sheet for 2016. The dividend will be paid to shareholders who are included in the list of shareholders maintained by Euroclear Finland Ltd. on the record date set for payment of the dividend, which shall be Friday, 7 April 2017. The Board proposes to the AGM that payment shall be made on 18 April 2017.
9. Discharging the members of the Board of Directors and the President & CEO from liability
10. Deciding the remuneration of the members of the Board of Directors
15. Closing of the meeting

Irodalom

- Cabré, María Teresa 2000. Elements for a theory of terminology: Towards an alternative paradigm. *Terminology* Vol. 6. Nr. 1. 35–57.
- eTransFair 2017. *Monitored set of skills for specialised translators – intellectual output*. Erasmus+ EU project. www.etransfair.eu
- Fischer Márta 2010. Terminológia a szakmai kommunikáció szolgálatában. In: Dobos Csilla (szerk.) *Szaknyelvi kommunikáció*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 51–73.
- Fischer Márta 2012. Elméleti és módszertani adalék a terminológia oktatásához I. Terminológiaelméleti alapkérdések a fordításban. *Fordítástudomány* 14. évf. 2. szám. 5–30.
- Fischer Márta 2017. Kompetenciafejlesztés a szakfordítóképzésben – örök dilemmák, régi-új módszerek és a terminológiai kompetencia. In: Kóbor Márta – Csikai Zsuzsanna (szerk.) *Irányítu az egyetemi fordítóképzéshez*. A kompetenciafejlesztés új fókuszai. Pécs: Kontraszt. 17–49.
- Fischer Márta 2018a. *Terminológia és fordítás. Válogatott terminológiaelméleti és a fordítástudományi tanulmányok*. Pécs: Institutio.
- Fischer Márta 2018b. Terminológiai tévhitek. In: Bocz Zsuzsanna (szerk.) *Porta Lingua – Tudásmegosztás, értékközvetítés, digitalizáció – trendek a szaknyelvoktatásban és -kutatásban*. Budapest: SZOKOE. 113–128.
- Fóris Ágota 2012. Terminológusok képzése – A terminológia mesterképzés elindulása. *Magyar Tudomány* 173. évf. 8. szám. 969–976.
- Fóris Ágota 2013. A szaknyelvek szociolingvisztikai és terminológiai megközelítése. In: Kontra Miklós – Németh Miklós – Sinkovics Balázs (szerk.) *Elmélet és empiria a szociolingvisztikában. (Válogatás a 17. Élőnyelvi Konferencia, Szeged, 2012. aug. 30. – szept. 1. előadásaiból)*. Budapest: Gondolat. 163–173.
- Fóris Ágota 2018. Fordítás és terminológia: a terminológia szerepe a fordítási folyamatban. In: Robin Edina – Zachar Viktor (szerk.) *Fordítástudomány ma és holnap*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 71–91.
- Gerzymisch-Arbogast, Heidrun 1996. *Termini in Kontext. Verfahren zur Erschließung und Übersetzung der textspezifischen Bedeutung von fachlichen Ausdrücken*. Tübingen: Günter Narr Verlag.
- Heltai Pál 1981. Poliszémia a terminológiában. *Magyar Nyelvőr* 105. évf. 4. szám. 451–463.
- Heltai Pál 1988. Contrastive Analysis of Terminological Systems and Bilingual Technical Dictionaries. *International Journal of Lexicography* Vol. 1. Nr. 1. 32–40.
- Heltai Pál 2004. Terminus és köznyelvi szó. In: Dróth Júlia (szerk.) *Szaknyelvoktatás és szakfordítás 5. Tanulmányok a Szent István Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének kutatásaiból*. Gödöllő: Szent István Egyetem. 25–45.
- Klaudy Kinga 2007. Az EU-szakszövegek fordításának oktatása. In: Klaudy Kinga (szerk.): *Nyelv és fordítás. Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 242–252.
- Kovalik Deák Szilvia 2013. Fordítóképzés: sokasodó kompetenciamodellek a változó piaci igények között. In: Dróth Júlia (szerk.) *Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a szaknyelvoktatás aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetemi Nyomda. 31–45.

- Krajcso, Zita 2018. Translators' Competence Profiles versus Market Demand. *Babel* 64: 6. In print.
- Lesznayk Márta 2007. Conceptualizing translation competence. *Across languages and cultures* Vol. 8. Nr. 2. 167–194.
- L'Homme, Marie-Claude 2005. Sur la notion de terme. *Meta* Vol. 50 Nr. 4. 1110–1132.
- Muráth Judit 2002. *Zweisprachige Fachlexikographie. (Pécsér Beiträge zur Sprachwissenschaft)*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Muráth Judit 2006. *Szaksfordítás és segédeszközök. Válogatott tanulmányok a szaksfordítás, a kontrasztív lexikológia, a lexikográfia és a terminológia témaköréből.* (Folia linguae et communicationis 1). Pécs: PTE KTK.
- Muráth Judit 2010. Translation-oriented terminology work in Hungary. In: Thelen, Marcel – Steurs, Frieda (eds.). *Terminology in Everyday Life*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. 47–61.
- Pearson, Jennifer 1998. *Terms in Context*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.
- Sandrini, Peter 1997. Terminographie und Textographie. Parallelen und Synergien. In: Holzer, Peter – Feyrer, Cornelia (Hrsg.) *Text, Sprache, Kultur. Festschrift zum 50jährigen Bestehen des Institutes für Übersetzer- und Dolmetscherausbildung der Universität Innsbruck*. Wien: Lang. 185–201.
- Sandrini, Peter 2004. Transnationale interlinguale Rechtskommunikation: Translation als Wissenstransfer. In: Burr, Isolde – Christensen, Ralph – Müller, Friedrich (Hrsg.) *Rechtssprache Europas. Reflexion der Praxis von Sprache und Mehrsprachigkeit im supranationalen Recht. (Schriften zur Rechtstheorie, Heft 224)*. Berlin: Duncker & Humblot. 139–156.
- Seidl-Pécs Olivía 2017. Elvárások és versenylőny: a technológiai kompetencia fejlesztése. In: Kóbor Márta – Csikai Zsuzsanna (szerk.) *Iránytű az egyetemi fordítóképzéshez. A kompetenciafejlesztés új fókuszai*. Pécs: Kontraszt. 123–141.
- Szabó Csilla 2018. Szaksfordítói kompetenciaprofil, képzőintézményi SWOT-elemzés és szaksfordítói mintatanterv: a BME INYK eTransFair projektjének első eredményei. In: Bocz Zsuzsanna (szerk.) *Porta Lingua – Tudásmegosztás, értékközvetítés, digitalizáció – trendek a szaknyelvoktatásban és kutatásban*. Budapest: SZOKOE. 61–75.
- Tamás Dóra 2012. Legyünk kreatívak: milyen is az igazi terminológiai adatbázis? *Fordítástudomány* 14. évf. 1. szám. 5–20
- Sermann Eszter – Tamás Dóra 2010. Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist? Egy olasz és egy spanyol fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata. In: Károly Krisztina – Fóris Ágota (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 101–116.
- Temmerman, Rita 2000. *Towards New Ways of Terminology Description – The Sociocognitive Approach*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.
- Thelen, Marcel 2007. Is there such a thing as terminology competence? In: Thelen, Marcel – Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara (eds.) *Translation and Meaning. 4th International Maastricht–Lodz duo colloquium*, 2005. Maastricht, The Netherlands. 129–139.
- Ugrin Zsuzsanna 2017. Számítógépes eszközök a terminológia oktatásában. In: Kóbor Márta – Csikai Zsuzsanna (szerk.) *Iránytű az egyetemi fordítóképzéshez. A kompetenciafejlesztés új fókuszai*. Pécs: Kontraszt. 143–172.